

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

МАЛАШЕВСЬКА ІРИНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 373.2/3.016 : 78

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ МУЗИКИ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ВИКОРИСТАННЯМ МУЗИКОТЕРАПІЇ**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий консультант

доктор педагогічних наук, професор
ПАДАЛКА Галина Микитівна,
Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова,
факультет мистецтв
імені Анатолія Авдієвського,
професор кафедри педагогіки мистецтва
та фортепіанного виконавства.

Офіційні опоненти :

доктор педагогічних наук, професор
ТАНЬКО Тетяна Петрівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди,
професор кафедри музично-теоретичної
і художньої підготовки;

доктор педагогічних наук, професор
ЛОБОВА Ольга Володимирівна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
професор кафедри дошкільної та
початкової освіти;

доктор педагогічних наук, професор
ТУРЧИН Тамара Миколаївна,
Ніжинський державний
університет імені Миколи Гоголя,
факультет психології і соціальної
роботи, професор кафедри педагогіки.

Захист відбудеться «29» січня 2018 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «28» грудня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. І. Паньків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Одним із напрямів державної політики України є спрямування системи національної освіти на розвиток і становлення життєвокомпетентної творчої особистості, максимальне розкриття її природного потенціалу та задатків. Означені завдання реалізуються відповідно до низки вітчизняних і міжнародних стандартів, які окреслені в державних освітніх документах, таких як Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Державна програма «Освіта» («Україна XXI ст.»), Закон України «Про освіту» (2017 р.), Закони України «Про дошкільну освіту» та «Про загальну середню освіту» (2017 р.), Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» (2011 р.), Європейської стратегії «Здоров'я – 2020» (2012 р.).

Однак, в умовах дії негативних факторів сучасності спостерігається практичне недотримання окреслених освітніх завдань, що призводить до певної неефективності навчального процесу та погіршення стану здоров'я дітей. Нинішній життєвий та загальноосвітній процеси характеризуються збільшенням інтелектуального, емоційного й особистісного навантаження на дитину. Це спричиняє невідповідність біологічних затрат адаптаційно-компенсаторним можливостям дитячого організму. За таких умов питання вдосконалення змісту музичної освіти шляхом застосування здоров'язберігальних підходів набуває особливої актуальності.

Вирішення цієї проблеми потребує пошуку та розробки інноваційної теоретико-методичної системи музичного навчання, яка б здійснювала оптимізацію процесу навчання музики дитячої особистості на основі оздоровлення й гармонізації її емоційних станів. На нашу думку, саме використання музикотерапії в якості оздоровчо-розвивального підходу, сприяючи розкриттю ресурсних й адаптивних можливостей дитячого організму, створює умови для підвищення ефективності музично-навчальної діяльності дошкільників і молодших школярів.

Питання неперервності та наступності дошкільної та початкової шкільної освіти знайшло своє відображення в науково-педагогічній літературі (А. Богуш, О. Бухало, Є. Дехтяр, О. Коваленко, Т. Конівіцька, О. Мороз, О. Савченко, О. Шабаліна та ін.). Про необхідність і важливість створення сприятливих психолого-педагогічних умов доведено в працях Ю. Бабанського, Ш. Лернера, М. Скаткіна, О. Савченко та ін. Вивченню проблемних аспектів мистецької освіти присвячено наукові дослідження С. Горбенка, Н. Гузій, Н. Гуральник, А. Козир, Г. Кондратенко, Л. Куненко, Л. Масол, Г. Мельникової, О. Михайличенка, О. Олексюк, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, Л. Паньків, О. Ростовського, Ю. Руденка, О. Рудницької, Р. Савченко, Т. Танько, В. Федоришина, О. Хижної, В. Шульгіної, О. Щолокової, Д. Юника та ін.

Ідеї оптимізації змісту музичної освіти дітей дошкільного та молодшого шкільного віку висвітлені у відомих концепціях вітчизняних і зарубіжних авторів (Б. Асаф'єв, Б. Барток, Н. Ветлугіна, Й. Гердер, Д. Кабалевський, З. Кодай, К. Орф, Ш. Судзукі та ін.) та наукових працях з питань модернізації змісту

музичної дошкільної та початкової шкільної освіти (М. Давидова, Н. Данько, Б. Жорняк, О. Іваненко, Е. Койкова, О. Лобова, С. Миколінська, О. Сердюк, І. Сташевська, Т. Турчин та ін.). Проблема розвитку музичальності, музичного розвитку та обдарованості привертала увагу дослідників з різних галузей науки (В. Анісімов, Н. Ветлугіна, Є. Голубєва, А. Гостдинер, Д. Кирнарська, Н. Киященко, Ю. Майноринг, В. М'ясищев, С. Надяліна, С. Науменко, В. Ревес, Г. Ревеш, Б. Теплов, Ю. Цагарелі та ін.).

У контексті музикотерапевтичного впливу широкого огляду набули питання застосування музики та звуків з метою оздоровлення та гармонізації психофізіологічного стану особистості (І. Волженцева, В. Драганчук, Д. Кемпбел, Г. Лозанов, В. Петрушин, Г. Побережна, С. Нечай, Н. Савельєва-Кулик, М. Чепига та ін.). В окремих роботах розкрито особливості регулятивного потенціалу музики (Л. Мазель, Є. Назайкінський, А. Сохор, Б. Теплов та ін.).

На окрему увагу заслуговують дослідження в галузі естетотерапії (О. Федій), педагогічної терапії в освіті (О. Деркач, В. Ликова) та музикотерапевтичної педагогіки (Н. Яновська), музикотерапевтичного спрямування музичного навчання (Вальдорфська педагогіка). Поглибленням цієї тематики слугують: наукові розробки музично-педагогічної моделі психологічної реабілітації дітей (Т. Львова); використання музики як засобу саморегуляції функціональних станів учнів (Н. Євстигнєєва); навчальні програми і методичні рекомендації з музикотерапії для навчально-виховної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах (О. Безклінська, Г. Бондаренко, Г. Мороз, С. Науменко, Н. Романова) та корекційно-розвивальної роботи з дітьми зі складними порушеннями психофізичного розвитку (Н. Квітка).

Водночас, проблему впливу здоров'язберігальних технологій на процес музичного розвитку, навчання й виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку досліджено недостатньо. Актуальність порушеної проблеми підсилюється потребою розв'язання низки існуючих суперечностей, а саме:

- між потребою оновлення змісту освіти згідно вимог часу та невизначеністю шляхів впровадження здоров'язберігальних технологій у навчально-виховний процес дошкільників і молодших школярів;

- між теоретичною нерозробленістю проблеми оздоровчо-розвивального спрямування навчання музики дітей та нагальною потребою сучасної загальноосвітньої практики;

- між наявністю потужного впливу психофізіологічного стану людини на осягнення мистецтва та недостатньою розробкою теоретичних засад використання його потенціалу в музично-освітньому процесі;

- між визнанням важливості впровадження здоров'язберігальних технологій у музичну дошкільну та початкову шкільну освіту й недостатньою розробленістю методик музичного навчання дітей на цій основі;

- між освітніми завданнями розвитку і становлення гармонійно-розвиненої творчої особистості та домінуванням на практиці методів, орієнтованих лише на показово-святковий результат у дошкільників і підсилення знаннєвого компонента діяльності в молодших школярів.

Необхідність подолання цих суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Теорія і практика навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація входить до тематичного плану факультету мистецтв імені А. Авдієвського Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та складає частину комплексного дослідження з теми *«Музична освіта, виховання та творчий розвиток учнів загальноосвітніх навчальних закладів: теорія, історія, методика»* (протокол № 4 від 20 грудня 2006 р.).

Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 30 січня 2014 р.) та узгоджено на засіданні бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 25 березня 2014 р.)

Мета дослідження полягає в розробці, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці концептуальної моделі й теоретико-методичної системи музичного навчання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії.

Об'єкт дослідження – процес музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та практичні засади музичного навчання дошкільників і молодших школярів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан розробки досліджуваної проблеми в теорії та практиці дошкільної та початкової шкільної музичної освіти.

2. Уточнити зміст і структуру музичної навченості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

3. Визначити критерії, показники та рівні музичної навченості дошкільників і молодших школярів.

4. Вивчити феномен музикотерапії та механізми її впливу на ефективність музично-навчальної діяльності в системі дошкільної та початкової шкільної освіти.

5. Обґрунтувати концептуально-методологічні засади використання музикотерапії в системі музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

6. Окреслити основні принципи навчання музики дошкільників і молодших школярів з використанням музикотерапії.

7. Розробити й обґрунтувати теоретико-методичну систему музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії.

8. Експериментально перевірити ефективність запропонованої теоретико-методичної системи.

Концепція дослідження ґрунтується на фундаментальній ідеї підвищення ефективності музичного навчання дошкільників і молодших школярів в сучасних умовах засобами музикотерапії, що актуалізує розкриття саногенного

(оздоровчого) потенціалу дитини – резервних й адаптивних можливостей дитячого організму.

Виходячи з цього, у дослідженні розроблено *саногенно-особистісну парадигму*, згідно якої актуалізація оздоровчо-освітнього потенціалу музичного навчання визнається провідним чинником оптимізації процесу музично-навчальної діяльності дошкільників і молодших школярів. На відміну від традиційних підходів, навчання музики в контексті саногенно-особистісної парадигми передбачає надання переваги задоволенню дітей від процесу музичного навчання над його результативністю; спрямування музичного навчання дошкільників і молодших школярів у річище підсилених позитивних емоційно-чуттєвих переживань і сублімації енергії (позитивної та негативної) у творчість; створення умов для появи в дітей катарсичних переживань у процесі музичного навчання; систематичне залучення дітей до спонтанно-художнього самовираження в індивідуальній та колективній музичній діяльності. Крім того, важливими характеристиками саногенно-особистісної парадигми, що забезпечують цілісність її впливу на досягнення ефективності музичної освіти, виступають: орієнтація музичного навчання на формування в дітей здатності до усвідомлення особистісної цінності як себе, так і інших; надання пріоритетності емоційному переживанню музики над аналітичним осягненням її змісту, характеру та форми; спрямування процесу надання музичних знань в опосередковану площину.

Саногенно-особистісна парадигма створює теоретичне підґрунтя для розробки комплементарно-інтеграційного, гуманістично-комунікативного, гедоністично-оптимістичного, емоційно-коригувального, індивідуально-розвивального *принципів* інноваційного навчання дітей музики. Єдність запропонованих принципів сприяє забезпеченню органічного поєднання музично-освітніх та оздоровчих цілей, адекватного оцінювання індивідуальної значущості кожної дитини незалежно від розвиненості її музичних здібностей; актуалізує оздоровчі функції музичного мистецтва; спрямовує музичне навчання на акумулювання в дітей емоційно-позитивних вражень від музично-навчальної діяльності, а також сублімує їх емоції та почуття в музичну творчість; сприяє особистісному самовираженню дітей в процесі музичного навчання.

Виступаючи генералізованою ідеєю нашого дослідницького пошуку, саногенно-особистісна парадигма опосередковано втілюється в розроблених *педагогічних умовах*, що орієнтують педагога на активізацію мотивації та інтересу до процесу музичного навчання з використанням музикотерапії в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; забезпечення емоційного контакту між педагогом і дітьми, створення довірливої атмосфери на музичних заняттях і уроках; врахування особливостей світосприйняття та реагування на музику дошкільників і молодших школярів; надання переваги невербальному компоненту музично-педагогічного спілкування; спрямування музичного навчання на формування в дітей власної гідності та самоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості себе та інших; контактну взаємодію педагога з батьками дітей.

Практична реалізація саногенно-особистісної парадигми передбачає застосування теоретико-методичної системи музичного навчання з використанням музикотерапії, яка спрямована на послідовне і системне розкриття резервних й адаптивних можливостей дитячого організму в процесі навчання музики.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять загальнотеоретичні й філософські ідеї щодо впливу мистецтва на психофізіологічний стан людини, методологічні принципи наукового пізнання, концептуальні положення психології та педагогіки про значення і роль музичного навчання в процесі гармонійного й повноцінного становлення особистості; основні аспекти теорій екзистенціалізму, ірраціоналізму, інтуїтивізму, позитивізму; гуманістичні й антропологічні підходи до пізнання людини як вищої істоти в природі; визнання унікальності, індивідуальної самотності кожної людини, її активної практичної діяльності, самоцінності людського буття й свободи творчості; взаємозв'язок таких фундаментальних наукових підходів як: системний, аксіологічний, синергетичний, акмеологічний; основні принципи методологічного пошуку: історизму, науковості, систематичності і послідовності, єдності конкретного та абстрактного, ґрунтовності, наочності; психолого-педагогічні концепції щодо змісту навчання й виховання в дошкільних і початкових шкільних навчальних закладах; концептуальні положення гуманної педагогіки; провідні ідеї й теорії розуміння сутності, змісту музичної навченості для визначення критеріальної бази дослідження; психологічні дослідження про можливості коригувального впливу музики на емоційну й психологічну сфери людини (І. Волженцева, В. Драганчук, Д. Кемпбел, Г. Лозанов, В. Петрушин, Г. Побережна, С. Нечай, Н. Савельєва-Кулик, М. Чепіга та ін.); наукові праці про використання музикотерапії в освітньому процесі (О. Деркач, В. Ликова, О. Федій Н. Яновська та ін.), вплив музично-оздоровчої роботи з дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку на процес формування гармонійної особистості (О. Безклінська, Г. Бондаренко, Н. Євстигнєєва, Т. Львова, Г. Мороз, С. Науменко, Н. Романова та ін.).

У ході дослідження були використані **методи теоретичного та емпіричного рівнів**. До першої групи належали методи теоретичного аналізу психолого-педагогічної, філософської та мистецтвознавчої літератури з досліджуваної теми, а також систематизації, класифікації та узагальнення отриманої інформації, вивчення передового педагогічного досвіду. Ці методи використовувалися з метою вивчення проблеми спрямування системи музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в оздоровчо-розвивальне річище, визначення сутності та структури музичної навченості, розробки експериментальної теоретико-методичної системи музичного навчання. До методів емпіричного рівня належали: бесіда, анкетування, спостереження, вивчення навчальної документації, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний), обробка експериментальних даних. Зазначені методи сприяли ефективності педагогічних впливів, забезпечували об'єктивність діагностичних даних та достовірність отриманих результатів.

Наукова новизна дослідження полягала в тому, що:

Вперше:

- запропоновано нове вирішення проблеми музичного навчання дошкільників і молодших школярів у вимірі саногенно-особистісної парадигми, яка передбачає комплементарну єдність музичного навчання та музико-терапевтичного впливу в освітньому процесі, спрямування його в оздоровчо-освітню площину;

- визначено сутність поняття «музична навченість» дошкільників і молодших школярів, конкретизовано її структуру;

- розроблено систему критеріїв, показників і рівнів музичної навченості дошкільників і молодших школярів;

- окреслено принципи музичного навчання дошкільників і молодших школярів в умовах сучасності, що виступають теоретичною основою його вдосконалення в контексті комплементарно-інтеграційного, гуманістично-комунікативного, гедоністично-оптимістичного, емоційно-коригувального та індивідуально-розвивального напрямів;

- розроблено й експериментально перевірено інноваційну теоретико-методичну систему музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії та шляхи забезпечення наступності музичного навчання дошкільників і молодших школярів.

Уточнено:

- особливості психофізіологічного розвитку дітей дошкільного й молодшого шкільного віку в умовах посиленої інформатизації й інтелектуалізації сучасної дійсності;

- сутність і зміст поняття «музикотерапія».

Дістали подальшого розвитку:

- ідеї застосування особистісного підходу до музичного навчання у системі дошкільної та початкової шкільної освіти;

- педагогічний аспект феномена музикотерапії та можливості її використання у сфері загальноосвітньої практики.

Практичне значення роботи полягає в розробці та апробації теоретико-методичної системи музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії. Матеріали, положення й висновки дисертації можуть слугувати базою для оновлення та певної корекції змісту музичної освіти в дошкільних і початкових шкільних навчальних закладах, використовуватися при розробці програм курсів підвищення кваліфікації музичних керівників і вчителів музики початкових класів, при написанні методичних рекомендацій з питань удосконалення музичного навчання дошкільників і молодших школярів, а також у практичній діяльності вихователів, психологів і педагогів.

Особистий внесок здобувача полягає в розробці саногенно-особистісної парадигми музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, обґрунтуванні концептуально-методологічних засад використання музикотерапії в системі мистецької дошкільної та початкової шкільної освіти, окресленні основних принципів інноваційного музичного навчання дітей, розробці,

обґрунтуванні та експериментальній перевірці теоретико-методичної системи музичного навчання на засадах оздоровчо-розвивального підходу.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися й обговорювалися на *Міжнародних конференціях, фестивалях, форумах і семінарах*: VII Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції «Простір арт-терапії: горизонти стосунків» (м. Київ, 2010 р.); Міжнародному навчально-методичному семінарі «Використання музикотерапії у роботі з дітьми» (м. Тепліце (Чехія), 2012 р.); Четвертому Міжнародному Фестивалі педагогічних інновацій» (м. Черкаси, 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Художня культура і освіта: традиції, сучасність, перспективи» (м. Мелітополь, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні здоров'язберігальні технології в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах: стан, проблеми та перспективи» (м. Переяслав-Хмельницький, 2012 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Безпека життєдіяльності і охорона здоров'я дітей і молоді XXI сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи» (м. Переяслав-Хмельницький, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців мистецької освіти» (м. Бердянськ, 2013 р.); Міжнародному навчально-методичному семінарі «Музична терапія – ворота у світ дитини» (м. Прага, 2014 р.); I Міжнародному фестивалі раннього розвитку дитини «Після трьох вже пізно» (м. Луганськ, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (м. Переяслав-Хмельницький, 2014 р.); XI Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції «Простір арт-терапії: ресурси зцілення» (м. Київ, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Мистецька освіта у вимірах сучасності» (м. Київ, 2014 р.); XII Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції «Простір арт-терапії: мистецтво життя» (м. Київ, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах інтеграції України в освітній європейський простір» (м. Чернівці-Сучава, 2015 р.); III Міжнародному науково-практичному семінарі-практикуму «Безпека життєдіяльності та охорона здоров'я дітей дошкільного віку» (м. Переяслав-Хмельницький, 2015 р.); International scientific-practical forum of pedagogues, psychologists and medics «Octobers scientific forum-15» (м. Женева, 2015 р.); I Міжнародній науковій конференції «Добро і зло у вихованні дітей. Шляхи удосконалення» (м. Краков, 2015 р.); III Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (м. Переяслав-Хмельницький, 2016 р.); *Всеукраїнських і Міжрегіональних конференціях й семінарах*: V Всеукраїнській відкритій науково-практичній конференції «Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін» (м. Суми, 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Музикотерапія як шанс прогресивних соціальних змін» (м. Київ, 2012 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Стандарти дошкільної освіти: дискурс науки і практики» (м. Київ, 2014 р.); Міжрегіональному науково-методичному семінарі «Актуальні проблеми фахової

підготовки студентів музично-педагогічного профілю згідно нових державних стандартів і програм» (м. Переяслав-Хмельницький, 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми розвитку творчої особистості дітей дошкільного віку: теорія, практика, перспективи» (м. Миколаїв, 2015 р.); Всеукраїнському навчально-практичному семінарі «Музична терапія як метод роботи з травмами війни» (м. Київ, 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції за міжнародною участю «Дитинство в соціально-педагогічному дискурсі» (м. Дрогобич, 2015); Міжрегіональному науково-методичному семінарі «Актуальні проблеми викладання виконавських дисциплін у педагогічному вузі» (м. Переяслав-Хмельницький, 2015 р.); I-III Всеукраїнських міжвузівських науково-практичних семінарах «Культурологічний та педагогічний аспекти впровадження засобів музикотерапії у систему дошкільної, шкільної та вищої мистецької освіти» (м. Київ, 2013-2016 рр.); *Регіональних конференціях і семінарах*: Науково-практичному семінарі для голів районних МО музичних керівників і вихователів старших груп дошкільних навчальних закладів «Шляхи підвищення і проведення свят та розваг у дошкільному навчальному закладі» (м. Київ, 2012 р.); Методичній конференції для голів методичних об'єднань вихователів-методистів (за посадою), вихователів старших груп, музичних керівників дошкільних навчальних закладів «Організація життєдіяльності п'ятирічних дітей в умовах дошкільного навчального закладу» (м. Київ, 2013 р.); звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу та молодих вчених Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (м. Київ, 2013-2016 рр.).

Результати науково-дослідної роботи *впроваджено* в освітній процес: Переяслав-Хмельницького дошкільного навчального закладу № 9 «Сонечко» (довідка № 4 від 22.02.1017 р.); Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 17 «Радість» (довідка № 01-59/52 від 10.02.2017 р.); Київського дошкільного навчального закладу № 145 «Материнка» при школі-ліцей «Обдаровання» Київської академії наук (довідка № 04 від 15.02.2017 р.); Київського дошкільного навчального закладу № 32 (довідка № 12 від 01.02.2017р.); КЗ «ДНЗ №37» м. Харків (довідка №100 від 16.02.2017 р.); 15 Хмельницьких дошкільних навчальних закладів №5, №6, №21, №33, №34, №35, №37, №43, №54, №56 (довідка № 01-23/247 від 06.02.2017 р.); Переяслав-Хмельницької загальноосвітньої школи I ступеня № 6 (довідка № 59 від 02.02.2017 р.); Переяслав-Хмельницької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 (довідка № 30 від 09.02.2016 р.); Київської спеціалізованої школи № 52 з поглибленим вивченням інформаційних технологій (довідка №26 від 09.02.2017 р.); Червонівського навчально-виховного комплексу загальноосвітній навчальний заклад I ступеня – дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) (довідка №2 від 06.02.2017 р.); Скориківської ЗОШ I-III ступенів (довідка №25 від 06.01.2017 р.).

Експериментальна робота проводилась у період з 2007 по 2016 рр. Загалом дослідно-експериментальною роботою було охоплено 548 дітей.

Публікації. Основні теоретичні положення дослідницького пошуку, його результати та висновки представлено у 43 публікаціях, з них: 1 монографія, 17

статей у провідних фахових виданнях України, 6 у міжнародних виданнях, 2 парціальні програми та методичні рекомендації, 7 статей (1 в співавторстві) у спеціалізованих та науково-методичних журналах, 10 статей (2 в співавторстві) та тез у збірниках матеріалів форумів, конференцій, семінарів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел до кожного розділу та додатків. Загальний обсяг дисертації – 455 сторінок, з яких 389 сторінок основного тексту. Робота містить 26 таблиць, 5 рисунків та 4 діаграми.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, окреслено методичні та теоретичні засади дисертації, наведено відомості про апробацію та впровадження її результатів.

У **першому розділі** – *«Теоретико-методичні основи музичного навчання дошкільників і молодших школярів»* – на основі вивчення філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої наукової літератури проаналізовано теорію та практику сучасної системи дошкільної та початкової шкільної музичної освіти в контексті сучасних наукових підходів, розкрито сутність, зміст і структуру музичної навченості, розглянуто особливості психофізіологічного розвитку сучасних дошкільників і молодших школярів, досліджено феномен музикотерапії та досвід її застосування у сфері музичної педагогіки.

На основі вивчення та аналізу науково-методичної літератури, змісту нормативно-правових документів (Державних стандартів, навчальних планів і програм) та стану сучасної дошкільної й початкової шкільної мистецької освіти було з'ясовано, що головними стратегічними напрямками музичного розвитку, навчання та виховання дошкільників і молодших школярів є компетентнісний, інтегрований, діяльнісний та особистісно орієнтований підходи, а одним із головних завдань мистецької освіти є формування музичної навченості дитячої особистості.

Водночас було проведено аналіз наукових праць у сфері музичної (мистецької) дошкільної та початкової шкільної освіти, який констатував надзвичайно потужний науково-теоретичний потенціал досліджень (А. Богуш, М. Давидова, Н. Данько, Б. Жорняк, О. Іваненко, Е. Койкова, О. Лобова, С. Миколінська, О. Сердюк, І. Сташевська, Т. Танько, Т. Турчин та ін.).

Однак, неупереджений аналіз практичної діяльності педагогів-музикантів у системі дошкільної та початкової шкільної освіти свідчить про переважне спрямування музичних занять дошкільників на підготовку до святкових шоу-програм, а в молодших школярів – на формування музичної обізнаності, розвиток інтелектуальної сфери дитячої особистості. Крім того, ідея застосування взаємозв'язку розвивальних й оздоровчих функцій музичного мистецтва в системі навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку залишилася поза належною увагою науковців і практиків.

Дослідження нових вітчизняних та зарубіжних досягнень у галузі психології та педагогіки дозволило з'ясувати, що надзвичайно важливим є усвідомлення важливості музичних занять і уроків не лише в естетичному, а й в оздоровчому, інтелектуальному та психологічному розвитку дітей (Е. Далькроз, З. Кодай, Д. Кирнарська, А. Маслоу, К. Орф, Г. Побережна, С. Судзукі, Р. Флорида та ін.). Музика, передаючи світ великих думок і почуттів, має дивовижну здатність викликати емоційну реакцію особистості та гармонізувати її емоційно-психологічні стани. Музичне навчання має бути спрямоване на розвиток спонтанно-творчої особистості, яка володіє вмінням імпровізації та спонтанного вирішення як навчально-творчих, так і життєвих проблем, на формування гнучкого та незалежного мислення, віри у власні сили та можливості, вміння знаходити нові виходи зі складних ситуацій. Для досягнення даної мети музичні заняття та уроки музики мають надзвичайно великий потенціал.

У теорії педагогіки мистецтва музична навченість посідає вагоме місце і є одним із головних завдань мистецької освіти. У дисертації проведено аналіз досліджень науковців з різних галузей науки (В. Анісімов, Н. Ветлугіна, Є. Голубева, Ж. Далькроз, А. Гостдинер, Д. Кабалевський, Д. Кирнарська, Н. Киященко, З. Кодай, Ю. Майноринг, В. М'ясищев, С. Надяліна, С. Наumenко, К. Орф, В. Ревес, Г. Ревеш, Б. Теплов, Ю. Цагарелі та ін.), які займалися вивченням сутності та змісту окремих компонентів музичної навченості – музично-навчальної мотивації, структури музикальності, музично-творчого потенціалу, музичної компетентності тощо.

У дослідженні *музична навченість* трактується як комплекс індивідуальних властивостей людської особистості, що зумовлює продуктивність музично-навчальної діяльності і якість оволодіння музичними знаннями та музично-практичним досвідом. Високий рівень музичної навченості дозволяє людині активно й емоційно проявляти себе у всіх видах музичної діяльності: *сприйманні, оцінюванні, творчості*, а також уможливорює вільне орієнтування у сфері музичного мистецтва, дає змогу адекватно сприймати та розуміти музику, надавати естетичного забарвлення духовному життю особистості. *Структурними компонентами* музичної навченості виявлено: *мотиваційно-ціннісний* (особистісно-значиме ставлення до музики та музичних занять); *емоційно-акумулювальний* (розвинена музикальність); *творчо-діяльнісний* (схильність до творчого самовираження в процесі музично-навчальної діяльності); *когнітивно-збагачувальний* (наявність певного рівня музичної компетентності); *комунікативно-регулятивний* (прояв активності та гармонійної взаємодії в міжособистісно-творчому просторі).

Дошкільний та молодший шкільний вік є важливими етапами особистісного зростання особистості, які створюють підґрунтя для динамічних змін у подальшому онтогенезі людини. Саме ці періоди науковці порівнюють із закладенням фундаменту в побудові будівлі, від якості і надійності якого залежатиме вся краса і велич майбутньої споруди. Вітчизняні та зарубіжні науковці зазначають про те, що дошкільний і молодший шкільний вік володіють виключною сенситивністю для музично-творчої діяльності, відрізняються

надзвичайною емоційністю й допитливістю, наївно-ігровим характером пізнання, синкретичністю художнього сприйняття (Л. Виготський, Г. Овсянкіна, О. Ростовський та ін.), а також закладає основи майбутньої долі, створюючи підґрунтя для написання основного сюжету життєвого сценарію (Й. Стюарт, В. Джонс та ін.).

Однак, власні спостереження за особливостями сучасних умов психофізіологічного розвитку дітей означеного віку дозволили констатувати наявність перевантаження їх інтелектуальною діяльністю, негативного впливу масової інформації, комп'ютерної техніки, нового формату спілкування людей (через інтернет, соціальні мережі). Посилення інформаційного впливу на дитину в сучасному медіа просторі призводить до: наявності високого рівня обізнаності у використанні сучасних комп'ютерно-інформаційних засобів; обмеження в безпосередніх відносинах з однолітками і дорослими, зменшення їх гармонійності та збалансованості. На тлі вищесказаного спостерігається інтенсифікація розвитку інтелектуально-пізнавальної сфери дітей за рахунок послаблення розвитку їх емоційно-почуттєвої сфери. Одноманітність емоційно-почуттєвих переживань призводить до появи в них дисгармонії, внутрішніх конфліктів, які є причиною виникнення багатьох хвороб та проблем особистісного характеру (І. Волженцева, Н. Євстегнеєва, Б. Любан-Плоцца, Г. Побережна та ін.). Одним із шляхів вирішення окреслених завдань визначено застосування музикотерапії у процесі навчання музики.

Музикотерапія пройшла тривалий та цікавий шлях розвитку. Її невід'ємною супутницею в процесі становлення була культура суспільства. Відповідно, розвиток музичної терапії був нерівномірним, оскільки в певні періоди вона набувала великої популярності (як і культура), а в інші часи про неї майже зовсім забували. Свідчення про зцілювальні можливості музики знайшли своє відображення у стародавніх міфах, у філософсько-естетичних поглядах і трактатах, науково-методичних розробках.

Загальновідомо, що терміни «терапія», «терапевт» належать медицині, але в перекладі з грецької *therapies* означає не лише лікування, а й турбота, догляд. І це є поясненням того, що даний термін увійшов до поняттєвого апарату психології та педагогіки. У психології музикотерапія трактується як процес міжособистісного спілкування, в якому кваліфікований фахівець застосовує музику та всі сторони її впливу – фізичну, емоційну, інтелектуальну, соціальну, естетичну і духовну – з метою покращення чи збереження здоров'я. У представленому дослідженні поняття *«музикотерапія»* трактується як *поліфункціональна система цілеспрямованого використання впливу музики та звуків на особистість з метою розкриття резервних й адаптивних можливостей дитячого організму, його специфічного життєвого тону, що ототожнюється з ресурсами опірності, емоційної стійкості та позитивного мислення*. Основні завдання застосування музикотерапії в педагогіці полягають у: збереженні здоров'я та підвищенні працездатності дітей, активізації зацікавленості та інтересу до музичних занять, збільшенні продуктивності навчальної діяльності дітей, посиленні їх активності, емоційності, вирішенні проблем міжособистісного спілкування. Отже, вивчення та аналіз феномена музикотерапії й досвіду її

застосування у сфері музичної педагогіки дозволили виявити наявність оздоровчо-розвивального потенціалу музикотерапії як дієвого чинника оптимізації музичного навчання дошкільників і молодших школярів.

У **другому розділі** – *«Методологічно-концептуальні основи навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії»* – висвітлено основи методології наукового дослідження, сутнісні характеристики саногенно-особистісної парадигми музичного навчання, а також основні принципи навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії.

З метою визначення філософської позиції й обґрунтування концептуальних засад представленого науково-педагогічного дослідження ми спиралися на ряд значущих філософських систем, поглядів, концепцій. Серед них: наукові положення про методи наукового пізнання та способи перетворення дійсності людиною, теорії екзистенціалізму, ірраціоналізму, інтуїтивізму, позитивізму, кордо центризму; гуманістичні й антропологічні підходи до пізнання людини як вищої істоти у природі; методологічні засади психосоматики, визнання унікальності, індивідуальної самобутності кожної людини, її активної практичної діяльності, самоцінності людського буття й свободи творчості.

Усвідомлення значущості проблеми переорієнтації змісту дошкільної та початкової шкільної музичної освіти із суто навчального у оздоровчо-освітнє річище спонукало нас до розробки *саногенно-особистісної парадигми*. Її ми визначаємо як фундаментальну ідею, згідно якої підвищення ефективності мистецької освіти дошкільників і молодших школярів в умовах сучасності передбачає актуалізацію резервних й адаптивних можливостей дитячого організму засобами музикотерапії. Саме інтегроване поєднання саногенного (оздоровчого) та особистісного підходів створює передумови для виходу на нову якість музичного навчання, що уможливорює його оптимізацію на основі активізації саморегулювальних процесів психофізіологічного та особистісного станів дитячої особистості.

Сутнісними характеристиками саногенно-особистісної парадигми визначено: спрямування музичного навчання дошкільників і молодших школярів в оздоровчо-освітню площину; надання педагогічному спілкуванню емоційно-позитивного забарвлення; забезпечення переваги процесуальності над результативністю музичного навчання дошкільників і молодших школярів; надання пріоритетності емоційного переживання музики над аналітичним осягненням її змісту, характеру та форми; спрямування музичного навчання дошкільників і молодших школярів у річище акумулювання позитивних емоційно-чуттєвих переживань і сублімації енергії (негативної та позитивної) в творчість; створення умов для появи у дітей катарсичних переживань у процесі музичного навчання; систематичне залучення дітей до спонтанно-музичного самовираження.

У процесі розробки саногенно-особистісної парадигми музичного навчання дошкільників і молодших школярів ми спиралися насамперед на такі педагогічні підходи як: *особистісно орієнтований, оздоровчо-профілактичний, гуманно-естетичний та творчо-діяльнісний*. Вибір цих підходів серед усіх інших

зумовлено близькістю й спорідненістю певних сутнісних характеристик саногенно-особистісної парадигми з їх спрямованістю й змістовим наповненням.

Переорієнтація музичного навчання в системі дошкільної та початкової шкільної освіти в саногенно-особистісний вимір будується на чітко розроблений методологічній базі, основу якої складають конкретні *принципи*. *Комплементарно-інтеграційний принцип* орієнтує на взаємодоповнення та органічне поєднання музично-освітніх та оздоровчих цілей і завдань. Комплементарна інтеграція музичного навчання та музикотерапевтичного впливу передбачає взаємоузгодження мети й завдань музичної освіти дошкільників і молодших школярів з метою та завданнями музикотерапевтичного впливу. *Гуманістично-комунікативний принцип* передбачає побудову педагогічного спілкування в процесі музичного навчання в ракурсі емоційної довіри та взаємоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості кожної дитини незалежно від розвиненості її музичних здібностей та задатків. *Гедоністично-оптимістичний принцип* спрямовує музичне навчання на створення умов для акумулювання у вихованців радісних емоційно-позитивних переживань та здійснення дітьми самостійно-рефлексивних дій у русло позитиву та оптимізму. *Емоційно-коригувальний принцип* сприяє створенню умов для корекції та гармонізації емоційної сфери дітей шляхом сублімації їх позитивних і негативних емоцій і почуттів у музичну творчість. *Індивідуально-розвивальний принцип* орієнтує музичне навчання на розвиток особистісних якостей дітей засобами залучення їх до спонтанно-музичного самовираження і творчої діяльності. Він створює підґрунтя для активізації особистісних якостей засобами музичної творчості та впливу музики.

Третій розділ – «*Теоретико-методична система музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії*» – присвячено висвітленню мети, завдань і змісту, педагогічних умов, методів і прийомів, етапів і форм музичного навчання дошкільників і молодших школярів з використанням музикотерапії.

Саногенно-особистісна парадигма передбачає комплементарну інтеграцію процесу навчання музики із засобами музикотерапевтичного впливу, що, у свою чергу, потребує взаємоузгодження навчальної мети і завдань з метою та завданнями музикотерапевтичного спрямування в системі дошкільної та початкової шкільної музичної освіти. Із цього слідує, що *мета* музичного навчання дошкільників і молодших школярів на основі оздоровчо-розвивального підходу полягає у формуванні музичної навченості дітей на основі розкриття їх саногенного потенціалу. Результативність *музично-освітньої мети* – музичної навченості – базується на досягненні *мети музично-оздоровчого характеру* – активізації резервних та адаптивних можливостей дитячого організму. Ефективність процесу музичного навчання потребує створення дієвого музично-оздоровчого середовища та інтеграції методів і прийомів музично-освітнього й оздоровчо-особистісного спрямування. Отже, окреслений підхід базується на досягненні біфункціональності й комплементарності мети та завдань музичного навчання й музикотерапії.

Освітніми завданнями навчання музики в саногенно-особистісному аспекті є: формування музично-естетичних уподобань і потреб у класичному й народному музичному мистецтві; розвиток музичних здібностей і задатків, активізація здатності до емоційного сприймання музики; розкриття музично-творчого потенціалу дітей; формування музичної обізнаності й компетентності. Ці завдання перебувають у комплементарній інтеграції із завданнями оздоровчо-особистісного напрямку, а саме: зняття емоційно-психологічного напруження та досягнення катарсису в процесі музично-творчої діяльності; гармонізація емоційно-почуттєвої та вольової сфер; усунення психофізіологічних блоків, розкріпачення поведінкових утисків; сприяння розвитку мовленнєвої культури та соціальної комунікативності.

Саногенно-особистісний підхід зміщує акцент з інтелектуалізації та навчальної результативності музичного навчання на актуалізацію емоційно-чуттєвого сприймання змісту музики в процесі активної музично-творчої діяльності. Надання готових відповідей та усталеного бачення музичних явищ заміщуються призмою чуттєвого сприйняття світу мистецтва. Процес навчання збагачується яскравим «проживанням» музичних образів і явищ у грі на музичних інструментах, музично-ритмічних рухах і танцях, співі й тонуванні звуків тощо.

Такий підхід надає процесу музичного навчання особливої привабливості та комфортності. Педагога більше цікавить, що діти відчують і переживають у процесі музичного навчання, яке в них сформоване ставлення до того чи іншого музичного явища, а процес формування музичних знань, умінь і навичок відходить в опосередковану площину. Таке музичне навчання переносить дітей зі сфери навчання у сферу гри почуттів та емоцій, від свідомих образів до підсвідомих процесів, із царини зовнішнього світу в царину внутрішніх переживань.

Ефективність застосування теоретико-методичної системи музичного навчання дошкільників і молодших школярів на основі оздоровчо-розвивального підходу передбачає дотримання певних *педагогічних умов*. Серед них: активізація мотивації та інтересу до процесу музичного навчання з використанням музикотерапії в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; забезпечення емоційного контакту між педагогом і дітьми, створення довірливої атмосфери на музичних заняттях і уроках; врахування особливостей світосприйняття та реагування на музику дошкільників і молодших школярів; надання переваги невербальному компоненту музично-педагогічного спілкування; спрямування музичного навчання на формування в дітей власної гідності та самоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості себе та інших; контактна взаємодія педагога з батьками дітей.

Результативність застосування новітньої музично-освітньої парадигми залежить від чітко розробленої методичної системи та вміння застосовувати її на практиці. Теоретико-методична система музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії включає наступні блоки методів і прийомів: *спонукально-заохочувальні методи та прийоми* (формування музично-пізнавального інтересу; спрямування музично-педагогічної

роботи на отримання дітьми задоволення від процесу музичного навчання; включення дітей у ситуацію особистісного переживання успіху в процесі музичного навчання); *емоційно-коригувальні методи та прийоми* (музично-катарсична розрядка; спрямування музичного навчання в ігровий вектор; рухове злиття з музичним ритмом; релаксаційно-оздоровлювальне сприймання музики; діафрагмове (глибоке) дихання під музику; внутрішньо-виражальне музикування; позитивно-резонансна взаємодія педагога з дітьми; *творчо-активувальні методи та прийоми* (спів пісень з ритмічно-руховим супроводом; тонування голосних і приголосних звуків, звуків природи й навколишньої дійсності; поступовий перехід від заданого до спонтанного самовираження у процесі музикування (вокального, інструментального та пластичного); *когнітивно-формульвальні методи та прийоми* (активізація емоційно-образних асоціацій; когнітивне ознайомлення з елементарними музичними інструментами та способами гри на них; застосування пальчикової гімнастики під музичний супровід (вокалізація або фонова музика); образне введення в тематичний зміст заняття; залучення дітей до емоційного прислухання до звуків навколишньої дійсності; поєднання слухових і зорових образів); *комунікативно-регулятивні методи та прийоми* (досягнення емоційно-комфортного спілкування педагога з дітьми; персональне музичне звертання; вокалізація позитивно-стверджувальних афірмацій).

Найбільш ефективними формами музичного навчання дітей дошкільного віку є тематично-образні заняття: заняття-казка (з молодшими дошкільниками, 4-й рік життя), заняття-мандри (з дітьми середнього дошкільного віку (5-й рік життя), заняття-звукопізнання (зі старшими дошкільниками (6-й рік життя). Процес музичного навчання з першокласниками (7-й рік життя) необхідно проводити у формі уроку-гри, а з учнями 2-4-х (8-10-й роки життя) класів, як доводить наше дослідження, варто здійснювати у формі музично-ігрового тренінгу. Ефективною формою проведення таких занять є гурток, де дотримується доведена нашим дослідженням найоптимальніша чисельність дітей у групі (до 15-ти осіб). Традиційне музичне заняття або урок є також можливою формою навчання музики дітей на основі оздоровчо-розвивального підходу, але за умови розподілу групи або класу на підгрупи. За таких умов процес досягнення головної мети й завдань саногенно-особистісної музично-освітньої парадигми значно підвищується.

У результаті проведеного наукового дослідження було з'ясовано, що музичне навчання дітей дошкільного віку має здійснюватися впродовж трьох етапів: ознайомлювально-адаптивного (знайомство з різними видами музично-оздоровчої діяльності, пристосування дітей до умов процесу навчання музики з використанням музикотерапії), наслідувально-закріплювального (розвиток та закріплення набутих музичних знань, умінь і навичок, їх удосконалення та поглиблення в процесі повтору ускладнених музично-навчальних дійств педагога), інтерпретаційно-оцінювального (перехід від відтворювально-наслідувальної до самостійно-творчої діяльності дошкільників; його зміст спрямовано на формування здатності дітей до презентації певного музичного образу засобами різних видів музичної діяльності).

Музичне навчання з використанням музикотерапії з дітьми молодшого шкільного віку має проходити у два етапи: адаптивно-розвивальний (музичне навчання з проведенням емоційно-психологічної адаптації дітей до нових обставин і умов навчання в школі), імпровізаційно-креативний (перехід від інтерпретаційної діяльності до спонтанного творчого самовираження дітей і формування в них навичок імпровізованої музичної творчості).

Четвертий розділ – «*Організація, хід та результати науково-педагогічного експерименту з перевірки ефективності запропонованої теоретико-методичної системи*» – присвячений розробці критеріїв і показників, визначенню рівнів музичної навченості в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, апробації форм, методів і прийомів музичного навчання на засадах оздоровчо-розвивального підходу, висвітленню ходу та результатів констатувального та формувального експериментів.

З метою визначення вихідного рівня музичної навченості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку було визначено діагностичні критерії та показники: *мотиваційно-ціннісний критерій* (міра інтересу та особистісно-значимого ставлення до музики і процесу музичного навчання); *емоційно-акумулювальний критерій* (яскравість, адекватність, глибина емоційної реакції на музику, тривалість зосередженості уваги, міра розвитку музичних здібностей (метро-ритмічного та темпо-тембрового чуття, ладового та звуковисотного слуху тощо); *творчо-діяльнісний критерій* (ступінь творчої активності та самостійності дітей, здатності до творчого вирішення практичних завдань, пов'язаних зі слухацькою, оцінювальною та творчою діяльністю); *когнітивно-поглиблювальний критерій* (обсяг музичних знань, рівень компетентності та поінформованості у сфері музичного мистецтва); *комунікативно-регулятивний критерій* (рівень комунікативності, наявність вміння творчої взаємодії з іншими учасниками музично-навчального процесу та здатності докладати зусилля для досягнення музично-творчих успіхів).

На основі розроблених критеріїв було визначено рівневу характеристику музичної навченості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку за кожним віковим періодом. *Молодший дошкільний вік* (4-й рік життя): *високий рівень* музичної навченості – дитина зацікавлено ставиться до музичних занять, розрізняє шумові та музичні звуки, емоційно реагує на музику, за допомогою дорослих диференціює характер музики, проявляє зосередженість уваги (не менше 5-7 хв.), охоче співає прості поспівки, демонструє відповідність рухів характеру музики, володіє початковими прийомами гри на елементарних музичних інструментах, проявляє здатність до колективної музичної творчості; *середній рівень* – дитина засвідчує посереднє ставлення до музичних занять, емоційні реакції на музику проявляє слабо, вибірково характеризує характер музики, демонструє недостатню зосередженість уваги (3-4 хв.), здійснює незначні помилки при визначенні музичних та шумових звуків, невиразно співає прості поспівки, посередня відповідність рухів характеру музики, гра на елементарних музичних інструментах свідчить недостатнє оволодіння виконавськими прийомами, здатність до колективної музичної творчості посередня; *низький рівень* – дитина проявляє байдуже ставлення до музики, демонструє відсутність

емоційної реакції на музику, не проявляє зосередженість уваги, неспроможна до диференціації шумових та музичних звуків, відмовляється співати та грати на елементарних музичних інструментах, не здатна до колективної музичної творчості.

Молодий дошкільний вік (5-й рік життя): високий рівень музичної навченості – дитина проявляє яскраво виражений інтерес до музики і музичних занять, вміє розпізнавати і відтворювати звуки довкілля, емоційно реагує на відомі музичні твори, розрізняє висоту, темп, динаміку, гучність, тривалість та напрямок звуку, охоче музикує (вокально й інструментально), її ритмічно-танцювальна діяльність відповідає характеру музики, вона знає про музичні інструменти та способи гри на них, активна у колективному музикуванні; *середній рівень* – дитина демонструє посередній інтерес до музики і музичних занять, сприймання шумів і звуків здійснює недостатньо гостро, емоційна реакція на відомі музичні твори мало проявлена, розрізняє з незначними помилками темп, динаміку, висоту, гучність, тривалість та напрямок звуку, проявляє посередню активність у музикуванні (вокальному й інструментальному), засвідчує недостатню здатність до колективної творчості; *низький рівень* – дитина показує відсутність інтересу до музики і музичних занять, не розпізнає звуки довкілля, не проявляє реакцію на відомі музичні твори, нездатна розрізнити висоту, темп, динаміку, гучність, тривалість та напрямок звуку, ритмічно-танцювальні рухи неадекватні характеру музики, проявляє непоінформованість про музичні інструменти та способи гри на них, відмовляється приймати участь у колективній музичній творчості.

Старший дошкільний вік (6-й рік життя): високий рівень музичної навченості – дитина проявляє емоційно-ціннісне ставлення до музики і музичних занять, демонструє емоційний відгук на музичні твори, розвиненість відчуття ритму, ладового чуття та звуковисотного слуху в процесі виконання практично-творчих завдань, має явлення про звуки довкілля і властивості музичного звуку, орієнтується в музичних жанрах, знає про музичні інструменти (елементарні та професійні), проявляє здатність до музично-інтерпретаційної творчості, гармонійної взаємодії в колективній музичній діяльності; *середній рівень* – дитина проявляє посереднє емоційно-ціннісне ставлення до музики і музичних занять, слабо виражений емоційний відгук на музику, розвиненість музичних здібностей недостатня, має неповні уявлення про звуки довкілля і властивості музичних звуків, слабо орієнтується в музичних жанрах і відомостях про музичні інструменти, музичні інтерпретації невиразні, у колективній творчості малоактивна; *низький рівень* – дитина демонструє байдуже ставлення до музики і музичних занять, нерозвиненість музичних здібностей у музично творчій діяльності, емоційний відгук на музику відсутній, відмовляється приймати участь у колективній творчій діяльності.

Молодий шкільний вік (першокласники, 7-й рік життя): високий рівень музичної навченості – дитина показує захоплене ставлення до музики і музично-навчальної діяльності, розвиненість музикальності, фантазії та уяви, наявність емоційно-образного мислення, демонструє володіння навичками слухання музики та концентрації уваги, володіє більш поглибленими знаннями про музичні жанри

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ БЛОК

Методологічна концепція

САНОГЕННО-ОСОБИСТІСНА ПАРАДИГМА МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ І МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ як система ідей, яка сприяє підвищенню ефективності музичного навчання на основі актуалізації розкриття резервних й адаптивних можливостей дитячого організму, що ототожнюються з ресурсами опірності, стійкості до стресу, позитивними емоціями та мисленням засобами музикотерапії у процесі музичного навчання.

Принципи

Комплементарно-інтеграційний	Гедоністично-оптимістичний	Емоційно-коригувальний	Індивідуально-розвивальний	Гуманістично-комунікативний
------------------------------	----------------------------	------------------------	----------------------------	-----------------------------

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЗМІСТОВНИЙ БЛОК

Педагогічні умови

- активізація мотивації та інтересу до процесу музичного навчання з використанням музикотерапії у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку;
- забезпечення емоційного контакту між вчителем і дітьми, створення довірливої атмосфери на музичних заняттях і уроках;
- врахування особливостей світосприйняття та реагування на музику у дошкільників і молодших школярів;
- надання переваги невербальному способу музично-педагогічного спілкування;
- спрямування музичного навчання на формування у дітей власної гідності та самоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості себе та інших;
- контактна взаємодія педагога з батьками дітей.

Методи та прийоми музичного навчання з використанням музикотерапії			
<u>Спонукально-оцінювальні методи та прийоми</u>	<u>Емоційно-корисувальні методи та прийоми</u>	<u>Творчо-активувальні методи та прийоми</u>	<u>Комунікативно-результативні методи та прийоми</u>

Форми музичного навчання з використанням музикотерапії			
Тематично-образні заняття (заняття-казка, заняття-мандри, заняття-звукопізнання)	Урок-гра	Музичний тренінг	

Етапи музичного навчання дошкільників і молодших школярів з використанням музикотерапії			
Ознайомлювальний	Наслідуювальний-закріплювальний	Інтерпретаційно-оцінювальний	Імпровізаційно-креативний

АНАЛІТИКО-РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ БЛОК

Структурні компоненти музичної навченості			
Мотиваційно-ціннісний, що виражається в особистісно-значимому ставленні дитини до музики та музичних занять, наявності прагнення до успішної музично-навчальної діяльності	Емоційно-акумулювальний, ядром якого виступає розвиненість чуттєвої сфери та музичних здібностей дітей	Творчо-діялісний, що характеризує схильність до творчого самовираження у процесі музичної діяльності	Когнітивно-збагачувальний передбачає наявність елементарного рівня музичної обізнаності та компетентності
			Комунікативно-регулятивний, який включає здатність до виявлення активності у міжособистісно-творчому спілкуванні

Критерії та показники музичної навченості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку			
Мотиваційно-ціннісний (міра інтересу та особистісно-значимого ставлення до музики і процесу музичного навчання)	Емоційно-акумулювальний (яскравість, адекватність, глибина емоційної реакції на музику, тривалість зосередженості уваги, міра розвитку музичних здібностей (метро-ритмічного та темпового чуття, ладового та звуковисотного слуху тощо);	Творчо-діялісний (ступінь творчої активності та самостійності дітей, здатності до творчого вирішення практичних завдань, пов'язаних зі слухацькою, оцінювальною та творчою діяльністю);	Когнітивно-збагачувальний (обсяг музичних знань, рівень компетентності та поінформованості у сфері музичного мистецтва);
			Комунікативно-регулятивний (рівень володіння комунікативністю, наявність вміння творчої взаємодії з іншими учасниками музично-навчального процесу та здатності докладати зусилля для досягнення музично-творчих успіхів).

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Основний результат: музична навченість дітей. Додаткові результати: позитивний емоційний стан; підвищення навчальної працездатності; адекватна поведінка.

Рис. 1 Теоретико-методична система музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії

і стилі, відомостями про композиторів, про вплив музики і звуків на здоров'я людини, проявляє активність у практично-творчій діяльності, вміє налагоджувати творчий контакт з усіма учасниками музично-навчального процесу; *середній рівень* – дитина демонструє посереднє ставлення до музики і музичного навчання, слаборозвинену музикальність, фантазію, уяву та емоційно-образне мислення, іноді відволікається на сторонні подразники в процесі слухання музики, має недостатню музично-теоретичну обізнаність щодо жанрів і стилів, впливу музики на людину, малоактивна в практично-творчій діяльності, не завжди здатна до взаємодії в колективній творчості; *низький рівень* – дитина проявляє відсутність інтересу та бажання навчатися музики, емоційний відгук на музику відсутній, музичні здібності нерозвинені, немає зосередженої уваги при слуханні музики, музично-теоретичної обізнаності, неспроможна до колективної творчості.

Молодший шкільний вік (четвертокласники, 10-й рік життя): *високий рівень* музичної навченості – дитина проявляє мотиваційно-ціннісне ставлення до музики та наявність музично-естетичного смаку і потреби в музичній діяльності, має яскраво виражену емоційну реакцію на музику і розвинені музичні здібності, демонструє наявність креативного мислення та здатність до нестандартного вирішення музично-творчих завдань, володіє музичною компетентністю та поінформованістю щодо коригувального впливу музики, показує здатність до імпровізованої музично-творчої регуляції та комунікації; *середній рівень* – дитина демонструє слабку зацікавленість музичним навчанням, має посередню реакцію на музику та недостатньо розвинені музичні здібності, демонструє слаборозвинене креативне мислення та посередню здатність до спонтанної музичної творчості, має неглибокі музичні знання та відомості щодо сили впливу музики на людину, проявляє слабку здатність до музично-творчої регуляції та комунікації; *низький рівень* – дитина показує відсутність інтересу до музики та музичних уроків, демонструє відсутність емоційної реакції на музику, не володіє креативним мисленням та музичною обізнаністю, показує байдуже ставлення до практично-творчої імпровізованої діяльності, а також неспроможність до спонтанної колективної творчості та комунікації.

У процесі констатувального експерименту, яким було охоплено 548 дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, були застосовані методи бесіди, інтерв'ювання, опитування, прямого та опосередкованого спостереження, рейтингу, аналітичних, проблемно-перцептивних і практично-творчих завдань, аналізу результатів діяльності та статистичних даних, що дало змогу встановити рівні музичної навченості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Після проведення констатувального експерименту було встановлено, що високий рівень музичної навченості показало 5 % (27 осіб) дітей дошкільного віку та 11,2 % (25 осіб) дітей молодшого шкільного віку; середній рівень мають 36,5 % (115 осіб) дітей дошкільного віку та 45,5 % (105 осіб) дітей молодшого шкільного віку; низький рівень музичної навченості мають 55,5% всіх дошкільників (175 осіб) та 43,3 % (100 осіб) молодших школярів.

За результатами діагностувального дослідження було виявлено, що у більшості респондентів рівень музичної навченості знаходиться на низькому та середньому рівнях, що зумовило необхідність розробки та впровадження

теоретико-методичної системи музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії.

Формувальна робота здійснювалась упродовж семи навчальних років – 2008-2015 рр. Педагогічний експеримент з дітьми дошкільного віку було впроваджено в систему дошкільних навчальних закладів. У педагогічному експерименті взяло участь 316 дітей дошкільного віку – 160 дітей увійшло до експериментальних груп і 156 дітей склали контрольні групи. З них учасниками перманентної (безперервної) групи стало 30 дошкільників: 15 осіб входило до контрольної групи і 15 осіб до експериментальної групи. Музично-оздоровча робота здійснювалась з дітьми молодшого (4-й рік життя), (5-й рік життя) та старшого (6-й рік життя) дошкільного віку. Впровадження експериментального музичного навчання з дітьми дошкільного віку на засадах оздоровчо-розвивального підходу здійснювалося впродовж трьох етапів. Кожен етап тривав один навчальний рік.

У процесі педагогічно-експериментальної роботи було задіяні 232 дитини молодшого шкільного віку, з них 117 дітей увійшли до експериментальних груп і 115 дітей до контрольних груп. З них перманентну групу склало 30 осіб: 15 осіб експериментальної групи і 15 осіб контрольної групи. Педагогічний експеримент проходив у системі початкових шкільних навчальних закладів, з учнями перших-четвертих класів (7-10-й роки життя). З дітьми молодшого шкільного віку педагогічний експеримент проходив у два етапи і тривав чотири навчальні роки. З дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, які складали перманентну групу музично-оздоровча робота проводилася у п'ять етапів, тривалістю сім навчальних років.

Варто зазначити про дослідження ефективності педагогічного експерименту в аспекті наступності й неперервності дошкільного і початкового шкільного музичного навчання на засадах оздоровчо-розвивального підходу. Це потребувало проведення педагогічного експерименту впродовж семи навчальних років, який охоплював період навчання дітей, починаючи з молодших дошкільників (4-й рік життя) та завершуючи з четвертокласниками (10-й рік життя). Однак, на практиці дана необхідність викликала найбільші труднощі в реалізації експериментальної теоретико-методичної системи навчання музики, адже після завершення навчання в дитячому саду, діти розходилися в різні класи і навіть школи. Об'єднати всіх дітей, які були в експериментальних дошкільних групах, в один клас було дуже складно. Саме тому була утворена лише одна перманентна (постійна) група молодших дошкільників, які, за твердженням їх батьків, планували навчати своїх дітей в одній школі й в одному класі. Відповідно, простежити наступність у такий спосіб вдалося лише автору представленого наукового дослідження. З усіма іншими дітьми педагогічний експеримент проводився відокремлено як з дошкільниками, так і з молодшими школярами.

Перший етап з дошкільниками – ознайомлювально-адаптивний – було спрямовано на знайомство з різними видами музично-оздоровчої діяльності, пристосування дітей молодшого дошкільного віку (4-й рік життя) до умов процесу навчання музики на основі оздоровчо-розвивального підходу.

Навчальними завданнями цього етапу виступали: закладення основ емоційно-ціннісного ставлення до музично-оздоровчих занять і музики зокрема; розвиток фантазії та уяви, емоційно-образної сфери дітей; виявлення музично-творчого потенціалу дитячої особистості; формування первинних знань у сфері музичного мистецтва, фундаментальних основ музично-творчих умінь і навичок. Результативність цих завдань перебувала в комплементарній залежності з оздоровчими завданнями. Серед них: встановлення довіри в стосунках між дітьми та педагогом; створення умов для підняття настрою та енергетичного тону дітей; ознайомлення із засобами оздоровчо-творчого самовираження дітей; актуалізація особистісно-значущого ставлення як до себе, так і інших дітей; закладення основ комунікативно-регулятивних умінь і навичок дітей у процесі заданої музично-творчої діяльності. Методична робота в даний період будувалась на основі механізму уподібнення, що полягало в емоційно-руховому «підстроюванні» під музику, підтримці образної уяви. Найбільш ефективною формою музичного навчання на засадах оздоровчо-розвивального підходу на даному етапі визначено заняття-казку.

Другий етап – наслідувально-закріплювальний – передбачав розвиток та закріплення набутих умінь і навичок музично-навчальної діяльності дітей молодшого дошкільного віку (5-й рік життя), їх удосконалення та поглиблення в процесі повтору ускладнених музично-навчальних дійств педагога. Навчальними завданнями цього етапу виступали: розвиток емоційно-ціннісного ставлення до всіх учасників і самого процесу навчання музики на засадах оздоровчо-розвивального підходу; поглиблення розвитку фантазії та уяви, емоційно-образної сфери дітей; розвиток умінь і навичок керованої музично-творчої діяльності; збагачення музично-практичного досвіду творчого характеру; закріплення та розширення первинної теоретичної обізнаності дітей у сфері музичного мистецтва; сприяння активізації потреби в музично-пізнавальній діяльності дітей; виховання комунікативно-творчої розкутості. Досягнення окреслених завдань потребувало виконання завдань оздоровчого напрямку. А саме: формування в дітей відчуття стабільності, звичності та безпеки; гармонізація емоційно-почуттєвого стану дітей; розвиток комунікативно-регулятивних умінь і навичок; оптимізація міжособистісних стосунків і соціально-психологічної атмосфери в дитячому колективі. Методична спрямованість музично-оздоровчої діяльності цього етапу будувалась на закріпленні навичок заданого відтворення характеру музики в процесі вокального, інструментального та рухового музикування. Найоптимальнішою формою музичного навчання на засадах оздоровчо-розвивального підходу на другому етапі було заняття-мандри.

Третій етап музичного навчання на засадах оздоровчо-розвивального підходу – інтерпретаційно-оцінювальний – здійснював перехід від відтворювально-наслідувальної до самостійно-творчої діяльності дітей старшого дошкільного віку (6-й рік життя). Його зміст було спрямовано на формування здатності дітей до презентації певного музичного образу засобами різних видів музичної діяльності. Навчальними завданнями цього етапу виступали: підготовка до шкільної традиції сповіщення дзвоником початку та закінчення уроку;

формування мотивації та інтересу до музично-навчальної діяльності у саногенно-особистісному ключі; розвиток умінь інтерпретації музичних образів і відтворення образного змісту твору; збагачення музично-образної сфери та палітри емоційно-чуттєвих переживань дітей у процесі музичної діяльності; розвиток музично-творчих умінь і навичок інтерпретаційно-оцінювального характеру; формування первинних навичок оцінювання музичних явищ. Оздоровчі завдання цього етапу полягали в наступному: розвиток довірливих відносин між дітьми та педагогом; створення доброзичливої та невимушеної атмосфери музично-педагогічного процесу; розвиток здатності сублімувати емоційні переживання (як позитивні, так і негативні) в музичну творчість; сприяння появі естетичної насолоди й відчуття причетності до процесу музично-інтерпретаційної творчої діяльності; надання можливості виражати власні переживання та відчуття, які викликає різна за змістом та характером музика; покращення соціально-психологічної атмосфери в дитячому колективі (групі, класі); створення умов для зняття емоційно-комунікативних блоків у процесі інтерпретаційно-оцінювальної діяльності. Ефективна реалізація оздоровчо-освітніх цілей та завдань музичного навчання в саногенно-особистісному аспекті на цьому етапі найкраще здійснювати у формі заняття-звукопізнання.

Педагогічний експеримент із дітьми молодшого шкільного віку тривав чотири навчальні роки і проходив у два етапи. Перший етап – адаптивно-розвивальний проходив із дітьми першого класу (7-й рік життя). У його завдання входило музичне навчання дітей з проведенням емоційно-психологічної адаптації учнів до нових обставин і умов навчання в школі. Навчальними завданнями цього етапу були: створення умов для появи в першокласників ціннісного ставлення до музично-навчальної діяльності та музики; збагачення емоційно-образної сфери, фантазії та уяви дітей засобами інтерпретації образів живої та неживої природи; оволодіння навичками слухання музики та концентрації уваги, зосередженості; надання учням первинних знань про характер і силу впливу музики на фізичне, психічне, соціальне та духовне здоров'я людини. Оздоровчі завдання цього етапу експериментального музичного навчання молодших школярів полягали у наступному: закріплення доброзичливого та довірливого ставлення дітей до всіх учасників музичного навчання; формування здатності зосереджуватися на внутрішніх відчуттях і переживаннях; спрямування уваги дітей на усвідомлення характеру та сили впливу музики та звуків на їх емоційний стан; розкріпачення особистісно-комунікативної сфери дитячої особистості. У змісті музичного уроку з дітьми окресленого віку перевага надавалася ігровій діяльності і, відповідно, навчання музиці проходило у формі урок-гра.

Другий етап музичного навчання молодших школярів – імпровізаційно-креативний – передбачав музично-оздоровчу роботу з учнями других-четвертих класів (8-10-й роки життя), його мету та завдання було скеровано на перехід від інтерпретаційної діяльності до спонтанного творчого самовираження дітей, формування в них навичок імпровізованої музичної творчості. Навчальними завданнями цього етапу були: закріплення емоційно-ціннісного ставлення учнів до процесу навчання музики; виховання в дітей художньо-естетичного смаку та потреб у спілкуванні з шедеврами народного та класичного музичного мистецтва;

надання учням музичних знань щодо впливу музики на людину та живу природу; розвиток креативного мислення та вміння нестандартно й творчо вирішувати музично-практичні завдання; поглиблення спектру емоційно-образних уявлень у процесі спонтанної музично-творчої діяльності; розвиток музичних здібностей учнів. Оздоровчі завдання цього етапу музичного навчання молодших школярів полягали в наступному: закріплення в учнів усвідомленої потреби у формуванні в собі позитивних якостей; розвиток здатності усвідомлювати власні відчуття й переживання; спонукання учнів до свідомого використання музики в процесі їх емоційної саморегуляції; сприяння особистісному розкріпаченню дітей, прийняттю себе та інших; розвиток здатності до імпровізованої музично-творчої регуляції та комунікації. Методична робота цього етапу будувалася на механізмі спонтанної музично-творчої діяльності. Процес музичного навчання здійснювався у формі музично-ігрового тренінгу.

Чітка структура занять була основою всіх етапів музичного навчання з використанням музикотерапії. У роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку саме вона створює надійне підґрунтя для успішної реалізації оздоровчо-освітніх цілей та завдань. У розробленій нами методиці подано усталену схему використання принципу контрасту в побудові динаміки заняття, а саме необхідність дотримання чіткої послідовності основних етапів: активізація емоційної сфери, кульмінація емоційного сплеску, врівноваження емоційно-почуттєвого стану. Головним змістовим компонентом кожного заняття є музикування (вокальне, інструментальне, рухове (танцювальне) і ритмічне), яке розмежовується такими видами музично-навчальної діяльності як: слухання та прислухання, музичні ігри, дихальна та пальчикова гімнастика під музичний супровід, тонування звуків, музично-релаксаційні вправи тощо.

Ефективність теоретико-методичної системи музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії визначалась у процесі порівняння результатів вихідного та підсумкового діагностувальних зрізів. У зв'язку з тим, що педагогічний експеримент із дошкільниками та молодшими школярами передбачав відокремлену роботу з кожною віковою категорією дітей окремо, за винятком перманентної групи, підсумковий діагностувальний зріз рівнів музичної навченості здійснювався окремо з дошкільниками і окремо з молодшими школярами.

Зіставлення результатів початкового та кінцевого зрізів в експериментальних групах дошкільників дозволяє прослідкувати збільшення кількості дітей з високим рівнем музичної навченості: ЕГ (дошк.) з 4,1 % до 34,5 %, ЕГ (перм.) з 6,7 % до 46,7 %. У контрольних групах значного збільшення показників високого рівня не виявлено: КГ (дошк.) – з 3,6 % до 10,6 %, КГ (перм.) – з 6,6 % до 13,3 %. Кількість дітей із середнім рівнем музичної навченості в ЕГ (дошк.) піднялася з 41,4 % до 64,1 %, в ЕГ (перм.) із 40 % до 53,3 %. За час експерименту значна кількість дітей контрольних груп залишилась на середньому та низькому рівнях (відповідно КГ (дошк.) – 57,4 % та 32 %; КГ (перм.) – 53,3 % та 33,4 %), а в експериментальних групах показники низького рівня знизились: в ЕГ (дошк.) – з 54,5 % до 1,4 %, в ЕГ (перм.) – з 53,3 % до 0 %.

Результати підсумкового діагностувального зрізу рівнів музичної навченості дітей дошкільного віку представлено в таблиці 1.1

Таблиця 1.1

Динаміка рівнів музичної навченості дітей дошкільного віку

групи	ЕГ (дошк.) 145 осіб		КГ (дошк.) 141 особа		ЕГ (перм.) 15 осіб		КГ (перм.) 15 осіб	
зрізи рівні	поч.	кінц.	поч.	кінц.	поч.	кінц.	поч.	кінц.
Високий %	4,1	34,5	3,6	10,6	6,7	46,7	6,6	13,3
Абс. к-ть	6	50	5	15	1	7	1	2
Середній %	41,4	64,1	39,7	57,4	40	53,3	46,7	53,3
Абс. к-ть	60	93	56	81	6	8	7	8
Низький %	54,5	1,4	56,7	32	53,3	–	46,7	33,4
Абс. к-ть	79	2	80	45	8	–	7	5

Результати підсумкового діагностувального зрізу рівня музичної навченості дітей молодшого шкільного віку представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Динаміка рівнів музичної навченості дітей молодшого шкільного віку

групи	ЕГ (почат.) 145 осіб		КГ (почат.) 141 особа		ЕГ (перм.) 15 осіб		КГ (перм.) 15 осіб	
зрізи рівні	поч.	кінц.	поч.	кінц.	поч.	кінц.	поч.	кінц.
Високий %	11,7	47,6	10,6	12,8	46,7	80	13,3	20
Абс. к-ть	17	69	15	18	7	12	2	3
Середній %	54,5	52,4	56,7	65,2	53,3	20	53,3	53,3
Абс. к-ть	79	76	80	92	8	3	8	8
Низький %	33,8	–	32,7	22	–	–	33,4	26,7
Абс. к-ть	49	–	46	31	–	–	5	4

Зіставляючи результати початкового та кінцевого зрізів в експериментальних групах молодших школярів, варто констатувати збільшення кількості дітей з високим рівнем музичної навченості: ЕГ (почат.) з 11,7 % до 47,6 %, ЕГ (перм.) з 46,7 % до 80 %. У контрольних групах значного збільшення показників високого рівня не виявлено: КГ (почат.) – з 10,6 % до 12,8 %, КГ (перм.) – з 13,3 % до 20 %. За рахунок збільшення показників високого рівня в експериментальних групах знизилась їх показники середнього рівня з 54,5 % до 52,4 % в ЕГ (почат.) та з 53,3 % до 20 % в ЕГ (перм.). Кількість дітей із середнім рівнем музичної навченості в КГ (почат.) піднялася з 56,7 % до 65,2 %, а в КГ

(перм.) показники залишилися на місці – 53,3 %. За час експерименту значна кількість дітей експериментальних груп знизилася показники низького рівня: ЕГ (почат.) з 33,8 % до 0 %, ЕГ (перм.) низький рівень взагалі був відсутній. В контрольних групах показники низького рівня знизились наступним чином: в КГ (почат.) – з 32,7 % до 22 %, в КГ (перм.) – з 33,4 % до 26,7 %.

У процесі експериментального навчання уможлиблювалося порівняння результатів не лише експериментальних груп. Досить цікавим було зіставлення результатів двох експериментальних груп – традиційної та перманентної. Значно вищий рівень музичної навченості виявили діти молодшого шкільного віку перманентної групи – ЕГ (перм.), які у дошкільному віці навчалися музиці на засадах саногенно-особистісної парадигми. Ці дані свідчать про те, що більшою ефективністю володіє процес музичного навчання з використанням музикотерапії, який охоплює два періоди – дошкільний та молодший шкільний.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено науково-методичне узагальнення та нове вирішення проблеми вдосконалення системи музичного освіти дошкільників і молодших школярів шляхом визначення теоретико-методичної системи навчання музики у контексті саногенно-особистісної парадигми. Результати експериментального дослідження засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави для таких висновків:

1. На основі вивчення та аналізу науково-методичної літератури, змісту нормативно-правових документів (Державних стандартів, навчальних планів і програм) та реального стану сучасної дошкільної й початкової шкільної мистецької освіти було з'ясовано, що головними стратегічними напрямками розвитку, навчання та виховання дошкільників і молодших школярів є компетентнісний, інтегрований, діяльнісний та особистісно орієнтований підходи. Однак, численні неконтрольовані чинники інформаційно-звукового, соціально-культурного, політично-економічного напрямів актуалізують спрямування музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в особистісно розвивальну та здоров'япідтримувальну площину. Водночас ідея застосування взаємозв'язку розвивальних й оздоровчих функцій музичного мистецтва у системі навчання музики залишилася поза належною увагою науковців і практиків.

2. Вагомим, особливо значимим результатом музичного навчання дошкільників і молодших школярів визначено музичну навченість, що розуміється як комплекс індивідуальних властивостей людської особистості, що зумовлює продуктивність музично-навчальної діяльності і якість оволодіння музичними знаннями та музично-практичним досвідом. Високий рівень музичної навченості дозволяє людині активно й емоційно проявляти себе у всіх видах музичної діяльності: сприйманні, оцінюванні, творчості, а також дає змогу вільно орієнтуватися у сфері музичного мистецтва, адекватно сприймати та розуміти музику, надавати естетичного забарвлення духовному життю особистості. Структурними компонентами музичної навченості виявлено: мотиваційно-

ціннісний (особистісно-значиме ставлення дитини до музики та музично-навчальної діяльності); емоційно-акумулювальний (розвинена музикальність); творчо-діяльнісний (схильність до творчого самовираження у процесі музично-навчальної діяльності); когнітивно-збагачувальний (наявність певного рівня музичної компетентності); комунікативно-регулятивний (прояв активності та гармонійної взаємодії в міжособистісно-творчому просторі).

3. З метою з'ясування рівня музичної навченості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку були визначені її діагностичні критерії та показники: *мотиваційно-ціннісний критерій* (міра інтересу та особистісно-значимого ставлення до музики і процесу музичного навчання); *емоційно-акумулювальний критерій* (яскравість, адекватність, глибина емоційної реакції на музику, тривалість зосередженості уваги, міра розвитку музичних здібностей (метро-ритмічного та темпо-тембрового чуття, ладового та звуковисотного слуху тощо); *творчо-діяльнісний критерій* (ступінь творчої активності та самостійності дітей, здатності до творчого вирішення практичних завдань, пов'язаних зі слухацькою, оцінювальною та творчою діяльністю); *когнітивно-поглиблювальний критерій* (обсяг музичних знань, рівень компетентності та поінформованості у сфері музичного мистецтва); *комунікативно-регулятивний критерій* (рівень комунікативності, наявність вміння творчої взаємодії з іншими учасниками музично-навчального процесу та здатності докладати зусилля для досягнення музично-творчих успіхів).

4. У результаті наукового пошуку було виявлено, що музикотерапія виступає ефективним засобом оптимізації процесу музичного навчання дошкільників і молодших школярів. У дослідженні вона розуміється як поліфункціональна система використання цілеспрямованого впливу музики та звуків на особистість з метою розкриття резервних й адаптивних можливостей людського організму, його специфічного життєвого тону, що ототожнюється з ресурсами опірності, емоційної стійкості та позитивного мислення. Доведено, що використання музикотерапії у музично-педагогічному процесі, оптимізуючи музичне навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, сприяє: підвищенню результативності їх музично-навчальної діяльності, збереженню й покращенню здоров'я дітей, активізації у них зацікавленості та інтересу до музичних занять і уроків, розвитку їх музичних здібностей, уяви та фантазії, посиленню їх творчої активності, гармонізації чуттєвої сфери, вирішенню проблем міжособистісно-творчого спілкування на тлі збереження здоров'я.

5. У дисертації здійснено розробку та обґрунтування саногенно-особистісної парадигми музичного навчання дошкільників і молодших школярів, яка визначається як система ідей, що сприяє підвищенню продуктивності музичного навчання дітей на основі актуалізації їх саногенного потенціалу. Застосування оздоровчо-розвивального підходу створює передумови для виходу на нову якість процесу навчання музики, уможливорює оптимізацію музичного навчання дітей на основі активізації саморегулювальних процесів психофізіологічного та особистісного аспектів дитини, сприяє гармонізації її внутрішнього світу, досягненню високого рівня навчальної працездатності, адекватної поведінки та позитивного емоційного стану. Сутнісними

характеристиками саногенно-особистісної парадигми виступають: надання переваги задоволенню дітей від процесу музичного навчання над його результативністю; спрямування навчання музики дошкільників і молодших школярів у річище посилення позитивних емоційно-чуттєвих переживань і сублімації енергії (позитивної та негативної) у творчість; створення умов для появи в дітей катарсичних переживань у процесі музичного навчання; систематичне залучення дітей до спонтанно-художнього самовираження в індивідуальній та колективній музичній діяльності. Крім того, важливими характеристиками саногенно-особистісної парадигми, що забезпечують цілісність її впливу на досягнення ефективності музичної освіти, виступають: орієнтація музичного навчання на формування в дітей здатності до усвідомлення особистісної цінності як себе, так і інших; надання пріоритетності емоційному переживанню музики над аналітичним осягненням її змісту, характеру та форми; спрямування процесу надання музичних знань в опосередковану площину.

6. Провідними положеннями саногенно-особистісної парадигми виступають запропоновані нами принципи: комплементарно-інтеграційний принцип, який орієнтує на взаємодоповнення та органічне поєднання музично-освітніх й оздоровчих цілей і завдань; гуманістично-комунікативний принцип, що передбачає побудову педагогічного спілкування в аспекті емоційної довіри та взаємоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості кожної дитини незалежно від розвиненості її музичних здібностей; гедоністично-оптимістичний принцип спрямовує музичне навчання на створення умов для акумулювання в дітей радісних емоційно-позитивних переживань та здійснення дітьми самостійно-рефлексивних дій у руслі позитивізму та оптимізму; емоційно-коригувальний принцип передбачає створення умов для корекції та гармонізації емоційної сфери дітей шляхом сублімації їх позитивних і негативних емоцій і почуттів у музичну творчість; індивідуально-розвивальний принцип орієнтує на побудову музичного навчання із врахуванням індивідуально-особливих якостей дітей (темпераменту, рис характеру, статі тощо) та посилення їх розвитку засобами залучення до спонтанно-музичного самовираження й самотульно-творчої діяльності.

7. Ефективна реалізація саногенно-особистісної парадигми забезпечується впровадженням теоретико-методичної системи музичного навчання дошкільників і молодших школярів з використанням музикотерапії, яка містить розроблені нами педагогічні умови, етапи, форми, методи та прийоми. Необхідними і достатніми педагогічними умовами досягнення ефективності музичного навчання з використанням музикотерапії є такі: активізація мотивації та інтересу до процесу музичного навчання в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; забезпечення емоційного контакту між педагогом і дітьми, створення довірливої атмосфери на музичних заняттях і уроках; врахування особливостей світосприйняття та реагування на музику дошкільників і молодших школярів; надання переваги невербальному способу музично-педагогічного спілкування; спрямування музичного навчання на формування в дітей власної гідності та самоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості себе та інших; контактна взаємодія педагога з батьками дітей.

У результаті проведеного наукового дослідження було доведено, що музичне навчання дітей дошкільного віку має здійснюватися впродовж *трьох етапів*: *ознайомлювально-адаптивного* (знайомство з різними видами музично-оздоровчої діяльності, пристосування дітей до умов процесу навчання музики на основі оздоровчо-розвивального підходу), *наслідувально-закріплювального* (розвиток та закріплення набутих музичних знань, умінь і навичок, їх удосконалення та поглиблення у процесі повторення ускладнених музично-навчальних дій педагога), *інтерпретаційно-оцінювального* (перехід від відтворювально-наслідувальної до самостійно-творчої діяльності дошкільників; його зміст спрямовано на формування здатності дітей до презентації певного музичного образу засобами різних видів музичної діяльності). Музичне навчання з використанням музикотерапії з *дітьми молодшого шкільного віку* має проходити у *два етапи*: *адаптивно-розвивального* (формування музичної навченості дітей з проведенням емоційно-психологічної адаптації дітей до нових обставин і умов навчання в школі), *імпровізаційно-креативного* (перехід від інтерпретаційної діяльності до спонтанного творчого самовираження дітей і формування у них навичок імпровізованої музичної творчості).

Музичне навчання з використанням музикотерапії передбачає впровадження таких блоків методів і прийомів: *спонукально-заохочувального* (формування музично-пізнавального інтересу; спрямування музично-педагогічної роботи на отримання дітьми задоволення від процесу музичного навчання; включення дітей у ситуацію особистісного переживання успіху у процесі музичного навчання); *емоційно-коригувального* (музично-катарсична розрядка; спрямування музичного навчання в ігровий вектор; рухове злиття з музичним ритмом; релаксаційно-оздоровлювальне сприймання музики; діафрагмене (глибоке) дихання під музику; внутрішньо-виражальне музикування; позитивно-резонансна взаємодія педагога з дітьми); *творчо-активувального* (спів пісень з ритмічно-руховим супроводом; тонування голосних і приголосних звуків, звуків природи й навколишньої дійсності; поступовий перехід від заданого до спонтанного самовираження у процесі музикування (вокального, інструментального та пластичного); *когнітивно-формувального* (активізація емоційно-образних асоціацій; когнітивне ознайомлення з елементарними музичними інструментами та способами гри на них; застосування пальчикової гімнастики під музичний супровід (вокалізація або фонова музика); образне введення в тематичний зміст заняття; залучення дітей до емоційного прислухання до звуків навколишньої дійсності; поєднання слухових і зорових образів) та *комунікативно-регулятивного* (досягнення емоційно-комфортного спілкування педагога з дітьми; персональне музичне звертання; вокалізація позитивно-стверджувальних афірмацій) блоків методів і прийомів.

У дисертації доведено, що найбільш ефективними *формами* музичного навчання з дітьми дошкільного віку є тематично-образні заняття: *заняття-казка, заняття-мандри, заняття-звукопізнання*. Процес музичного навчання з першокласниками необхідно проводити у формі *уроку-гри*, а з учнями 2-4-х класів, як доводить наше дослідження, варто здійснювати у формі *музично-ігрового тренінгу*. Ефективною формою проведення таких занять є гурток, де

дотримується доведена нашим дослідженням найоптимальніша чисельність дітей у групі (до 15-ти осіб). Традиційне музичне заняття або урок є також можливою формою навчання музики дітей на основі оздоровчо-розвивального підходу, але за умови розподілу групи або класу на підгрупи. За таких умов процес досягнення головної мети й завдань саногенно-особистісної парадигми музичного навчання значно підвищується.

8. Результати педагогічного експерименту дали змогу констатувати суттєві позитивні зміни в рівнях музичної навченості у дітей експериментальних груп, що є прямим доказом ефективності розробленої теоретико-методичної системи музичного навчання з використанням музикотерапії.

Проблема використання музикотерапії у музично-навчальному процесі складна і багатогранна, тому проведене дослідження не вичерпує всі аспекти досліджуваної проблеми. Перспективи подальших досліджень охоплюють змістові характеристики та технологічні особливості впровадження саногенно-особистісної парадигми музичного навчання у системи загальної середньої та вищої освіти, підготовки фахівців музично-педагогічної діяльності до реалізації саногенно-особистісної парадигми у процесі музичного навчання дошкільників і школярів.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. *Малашевська І. А.* Музичне навчання дошкільників і молодших школярів на основі оздоровчо-розвивального підходу : монографія. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : ФОП Домбровська Я. М., 2016. 210 с.
2. *Малашевська І. А.* Музична терапія як здоров'язберігаюча технологія освітнього процесу. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Науково-теоретичний збірник. Випуск 15. Переяслав-Хмельницький, 2008. С. 27-29.
3. *Малашевська І. А.* Впровадження методів музикотерапії у навчально-виховний процес дітей дошкільного віку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Випуск №3 (13). Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. С. 356-354.
4. *Малашевська І. А.* Підготовка майбутніх педагогів-музикантів до впровадження музикотерапії у навчально-виховний процес дошкільних навчальних закладів. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: науково-теоретичний збірник. Випуск 27. Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 171-175.
5. *Малашевська І. А.* Теоретико-практичний досвід чеських фахівців музикотерапевтичної діяльності у ракурсі педагогічних інновацій. Школа першого ступеня: Теорія і практика. Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Випуск 37-38. Тернопіль : Видавництво Астон, 2012. С. 152-163.
6. *Малашевська І. А.* Методика музичного навчання та виховання дітей дошкільного віку на засадах музикотерапевтичного підходу. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені

Григорія Сковороди»: Науково-теоретичний збірник. Випуск 30. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 483-487.

7. *Малашевська І. А.* Формування музичної компетентності у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами музикотерапії. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія №14. Теорія і методика мистецької освіти. Випуск 16 (21). К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. С. 174-178.

8. *Малашевська І. А.* Сучасна система музичної освіти дошкільників: аналіз теорії та практики. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: науково-теоретичний збірник. Випуск 32. Переяслав-Хмельницький, 2014. С. 112-121.

9. *Малашевська І. А.* Гедоністичний принцип музичного навчання дошкільників та молодших школярів із використанням музикотерапії. Педагогічні науки : збірник наукових праць. Випуск 61-62. Полтава, 2014. С. 65-71.

10. *Малашевська І. А.* Саногенно-особистісний підхід до системи музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць. Педагогіка та психологія. Випуск 746. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. С. 123-127.

11. *Малашевська І. А.* Психокоригуючий принцип музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії. Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. Випуск №2 (46), 2015. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. С. 248-256 (Index Copernicus International).

12. *Малашевська І. А.* Принцип комплементарності музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Випуск № 2 (49), 2015. Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. С. 127-131.

13. *Малашевська І. А.* Феномен музикотерапії та досвід її застосування у сфері музичної педагогіки. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : збірник наукових праць. Випуск 18 (23). К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. С. 53-57.

14. *Малашевська І. А.* Теорія та практика сучасної системи музичної освіти дітей молодшого шкільного віку. Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка». Випуск 31. Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2015. С. 198-208.

15. *Малашевська І. А.* Сутність, зміст і структура музикальності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Наука і освіта. Педагогіка : науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Випуск 6/СХХХV. Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2015. С. 65-69.

16. *Малашевська І. А.* Концептуальні основи навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії. Науковий часопис

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : збірник наукових праць. Випуск 20 (25). К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. С. 126-130.

17. *Малашевська І. А.* Організаційно-методична система музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку на засадах саногенно-особистісного підходу. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць. №3 (54) вересень 2016. Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2016. С. 196-200.

18. *Малашевська І. А.* Значення та роль саногенно-особистісної парадигми музичного навчання дошкільників і молодших школярів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : збірник наукових праць. Випуск 22 (27). Частина 1. К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. С.188-193.

19. *Малашевская И. А.* Саногенный подход к системе музыкального образования детей дошкольного и младшего школьного возраста. Весник Магілєускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова : Навукова-метадычны часопіс. Серыя С. Псіхалага-педагагічныя навукі. №2 (46). 2015. С. 62-67.

20. *Малашевська І. А.* Методи та прийоми музичного навчання дошкільників і молодших школярів на основі саногенно-особистісного підходу. International scientific periodical journal "THE UNITY OF SCIENCE" Direction 1 : Pedagogical sciences. February, 2016. Volume 1. P.113-116.

21. *Малашевская И. А.* Оздоровительно-развивающий подход к системе музыкального обучения детей младшего школьного возраста. Psihologie Pedagogie specială Asistență socială REVISTA. Facultății de Psihologie și Psihopedagogie specială. a Universității Pedagogice de Stat "Ion Creangă" din Chișinău. Volume 46, Issue 1, 2017. Chișinău, 2017. S.70-78.

22. *Малашевська І. А.* Форми музичного навчання на основі саногенно-особистісного підходу у системі дошкільної та початкової шкільної освіти. Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, dswiadczenie. Nr 2(6). Ldz : Wydawnictwo Naukowe Wyzszej Szkoły Informtyki i Umiejetnsi. 2016. S. 41-46.

23. *Малашевська І. А.* Експериментальне музичне навчання дітей дошкільного віку на основі саногенно-особистісного підходу. International scientific periodical journal "THE UNITY OF SCIENCE" Direction 1 : Pedagogical sciences. December, 2016 – January, 2017. Vienna, Austria, 2017. P.39-42.

24. *Iryna Malashevskia.* The Main Principles of Music Education of Preschool and Junior School Age Children during Music Therapy Training. Znajduje się w monografii pt. Dobro i zło w wychowaniu dziecka. Przeciw złu. Tom II, Oficyna Wydawnicza «Impuls», Kraków 2017. S. 27-31.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25. *Малашевская И. А.* Основные аспекты и педагогические условия использования музыкотерапии в системе музыкального обучения дошкольников и младших школьников. International scientific-practical forum of pedagogues, psychologists and medics «October scientific forum-15», the 15th of, 2015, Geneva. S. 46-50.

26. *Малашевська І. А.* Методичний аспект саногенно-особистісної парадигми музичної освіти дошкільників і молодших школярів. Актуальні питання гуманітарних наук : Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Випуск 15. Дрогобич, 2016. С. 378-384 (Index Copernicus International).
27. *Малашевська І. А. Демидова С. К.* Програма оздоровчо-освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку «Веселкова музикотерапія» : парціальна програма та методичні рекомендації. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 44 с. (схвалена для використання в дошкільних навчальних закладах комісією МОН України).
28. Музично-оздоровчі мандрівки з дітьми п'ятого року життя: програма і методичні рекомендації. Наук. керівник *Малашевська І. А.* Авт. кол. : *С. В. Боднар* та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 128 с. (схвалена для використання в дошкільних навчальних закладах комісією МОН України).
29. *Малашевська І. А.* Музична терапія – новий напрям професійної діяльності. Музичний керівник : щомісячний спеціалізований журнал. 2011. №10. С. 4-8.
30. *Малашевська І. А.* Музикотерапевтична діяльність: досвід чеських фахівців. Музичний керівник : щомісячний спеціалізований журнал. 2012. № 12. С.15-19.
31. *Малашевська І. А.* Катарсис, радість і задоволення від музичних занять із використанням музикотерапії. Музичний керівник : щомісячний спеціалізований журнал. 2014. №9. С. 9-12.
32. *Малашевська І. А.* Використання досвіду вальдорфської педагогіки на музикотерапевтичних заняттях із дошкільниками. Музичний керівник : щомісячний спеціалізований журнал. 2015. №5. С. 4-8.
33. *Малашевська І.* Заняття з музикотерапії: поради педагогам. Музичний керівник : щомісячний спеціалізований журнал. 2016. №7. С.4-5.
34. *Малашевська І., Островерха А.* Музикотерапія та дитяче свято : як «подружити ці антиподи». Музичний керівник : щомісячний спеціалізований журнал. 2016. № 7. С.34-38.
35. *Малашевська І. А.* Музикотерапія у роботі з дітьми дошкільного віку. Педагогічний вісник : науково-методичний журнал. 2016. №4 . С. 63.
36. *Малашевська І. А.* Музична терапія як засіб гармонізації особистості. Простір арт-терапії : горизонти стосунків : Матеріали VII міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 12-14 березня 2014 р.). К. : Золоті ворота, 2010. С. 25-27.
37. *Малашевська І. А.* Гуманізація змісту освіти засобами музикотерапії. Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики : Матеріали Міжнародної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 12-14 березня 2014 р.) Мелітополь : Видавництво МДПУ імені Б.Хмельницького, 2014. С. 52-55.
38. *Малашевська І. А.* Застосування музичної терапії у системі дошкільної та початкової шкільної освіти. Простір арт-терапії: ресурси зцілення: Матеріали XI міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 3-4 квітня 2014 р.). К. : Золоті ворота, 2014. С. 61-64.
39. *Малашевська І. А.* Основні принципи музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії. Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики : матеріали II Міжнародної науково-

практичної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 25-27 березня 2015 р.). Мелітополь : Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. С. 20-23.

40. *Малашевська І.А.* Психокоригуючий вплив музикотерапії на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії у процесі їх навчально-музичної діяльності. Простір арт-терапії : мистецтво життя: Матеріали XII Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 27-28 лютого 2015 р.). К. : Золоті ворота, 2015. С. 38-41.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

41. *Малашевська І. А. Михалюк А. М.* Впровадження методів арт-терапії у процес музично-естетичного виховання школярів. Підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності : теорія і практика : Збірник наукових праць. Випуск 2. Переяслав-Хмельницький : СКД, 2009. С. 112-113.

42. *Малашевська І., Малишенко О.* Розвиток музичних здібностей учнів початкових класів засобами вокалотерапії. Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД : Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 26-28 травня 2012 р.). Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 108-110.

43. *Малашевська І., Давидова Ю.* Використання музичного фольклору в початковій школі як засобу формування вокально-інтонаційних навичок. Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД : Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 26-28 травня 2012 р.). Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 110-112.

АНОТАЦІЇ

Малашевська І. А. Теорія і практика навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2017.

Дисертація присвячена науково-методичному узагальненню та новому вирішенню проблеми оптимізації мистецької освіти шляхом обґрунтування, розробки та практичної апробації саногенно-особистісної парадигми музичного навчання у системі дошкільної та початкової шкільної освіти.

На основі вивчення філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої наукової літератури проаналізовано теорію та практику сучасної системи дошкільної та початкової шкільної музичної освіти в контексті сучасних наукових підходів. Розкрито сутність, зміст і структуру музичної навченості, критерії, показники та її рівні у дошкільників і молодших школярів. Розглянуто особливості психофізіологічного розвитку сучасних дошкільників і молодших школярів. Досліджено феномен музикотерапії та досвід її застосування у сфері музичної педагогіки

Саногенно-особистісну парадигму визначено як фундаментальну ідею, згідно якої підвищення ефективності мистецької освіти дошкільників і молодших

школярів в умовах сучасності передбачає актуалізацію резервних й адаптивних можливостей дитячого організму засобами музикотерапії. Провідними положеннями саногенно-особистісної парадигми виступають запропоновані нами принципи: комплементарно-інтеграційний, гуманістично-комунікативний, гедоністично-оптимістичний, емоційно-коригувальний індивідуально-розвивальний.

Ефективна реалізація саногенно-особистісної парадигми забезпечується теоретико-методичною системою музичного навчання дошкільників і молодших школярів з використанням музикотерапії, яка містить розроблені нами педагогічні умови, етапи, форми, методи та прийоми.

Ключові слова: музичне навчання, методична система, музикотерапія, дошкільники та молодші школярі, саногенно-особистісна парадигма, оздоровлення, музична навченість, катарсис, гедонізм, емоційно-коригувальний вплив.

Малашевская И. А. Теория и практика обучения музыке детей дошкольного и младшего школьного возраста с использованием музикотерапии. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2017.

Диссертация посвящена научно-методическому обобщению и новому решению проблемы оптимизации художественного образования путем обоснования, разработки и практической апробации саногенно-личностной парадигмы музыкального обучения в системе дошкольного и начального школьного образования.

На основе изучения философской, психолого-педагогической и искусствоведческой научной литературы проанализированы теория и практика современной системы дошкольного и начального школьного музыкального образования в контексте современных научных подходов. Раскрыта сущность, содержание и структура музыкальной обучаемости, критерии, показатели и её уровни у дошкольников и младших школьников. Рассмотрены особенности психофизиологического развития современных дошкольников и младших школьников. Исследован феномен музикотерапии и опыт ее применения в сфере музыкальной педагогики.

Саногенно-личностную парадигму определено как фундаментальную идею, согласно которой повышение эффективности художественного образования дошкольников и младших школьников в условиях современности предполагает актуализацию резервных и адаптивных возможностей детского организма средствами музикотерапии. Ведущими положениями саногенно-личностной парадигмы выступают предложенные нами принципы: комплементарно-интеграционный, гуманистически-коммуникативный, гедонистически-оптимистичный, эмоционально-корректирующий, индивидуально-развивающий.

Эффективная реализация саногенно-личностной парадигмы обеспечивается теоретико-методической системой музыкального обучения дошкольников и младших школьников с использованием музыкотерапии, которая содержит разработанные нами педагогические условия, этапы, формы, методы и приемы.

Ключевые слова: музыкальное обучение, методическая система, музыкотерапия, дошкольники и младшие школьники, саногенно-личностная парадигма, оздоровление, музыкальная обучаемость, катарсис, гедонизм, эмоционально-корректирующее влияние.

Malashevskia I. A. The theory and practice of teaching music of preschool and primary school children by using music therapy. – The manuscript qualification scientific work.

The competition dissertation for a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.02 – theory and methodology of musical training. – National M. P. Dragomanov pedagogical university, Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to scientific and methodical generalization and new solution of optimization problems of art education by study, development and practical testing of sanogenic and personal paradigm of music education in preschool and primary school education.

The leading provisions of sanogenic and personal paradigm are proposed by principles: complementary-integrative, humanistic-communicative, hedonistic-optimistic, emotionally-corrective, individual developmental.

There was analyzed the theory and practice of modern system of preschool and primary school music education in the context of modern scientific approaches which was based on the study of philosophical, psychological and pedagogical, artistic research of literature. There was revealed the essence, content and structure of musical proficiency, criteria, indicators and levels of its formation at preschool children and primary school children. There were considered the peculiarities of psychological and physiological development of modern preschool and primary school children. There was investigated the phenomenon of music therapy and experience of its application in the field of music pedagogy.

Effective implementation of sanogenic and personal paradigm is provided by the theoretical-methodological system of musical education of preschool and primary school children using music therapy, which includes the development of pedagogical conditions, stages, forms, methods and techniques.

Key words: music education, methodological system, music therapy, preschool and primary school children, sanogenic personality paradigm, healing, music learning, catharsis, hedonism, emotional adjustment influence.

Підписано до друку 22.12.2017 р. Формат 60х84 1/16.

Папір офсент. Гарнітура Times. Наклад 100.

Зам. № 442 . Ум. друк. арк. 1,8.

Виробник ФОП Домбровська Я.М., свідоцтво про
державну реєстрацію №2 340 000 0000 003646 від 15.07.2015 р.

08055, Київська обл., Макарівський р-он., с. Вільне,

e-mail: kalina_print@ukr.net